

Podstawa programowa kształcenia ogólnego

z komentarzem

**Szkoła ponadpodstawowa:
4-letnie liceum
5-letnie technikum**

Język łaciński i kultura antyczna

MINISTERSTWO
EDUKACJI
NARODOWEJ

Podstawa programowa kształcenia ogólnego

z komentarzem

**Szkoła ponadpodstawowa:
4-letnie liceum
5-letnie technikum**

Język łaciński i kultura antyczna

Spis treści

Preambuła podstawy programowej kształcenia ogólnego, III etap edukacyjny: 4-letnie liceum ogólnokształcące oraz 5-letnie technikum	7
Podstawa programowa przedmiotu historia sztuki	13
Zakres rozszerzony	13
Cele kształcenia – wymagania ogólne	13
Treści nauczania – wymagania szczegółowe	13
Warunki i sposób realizacji	22
Komentarz do podstawy programowej liceum i technikum, <i>Aleksandra Klęczar</i>	23

Preambuła podstawy programowej kształcenia ogólnego

III etap edukacyjny: 4-letnie liceum ogólnokształcące oraz 5-letnie technikum

Kształcenie ogólne w szkole ponadpodstawowej tworzy programowo spójną całość i stanowi fundament wykształcenia, umożliwiając zdobycie zróżnicowanych kwalifikacji zawodowych, a następnie ich doskonalenie lub modyfikowanie, otwierając proces uczenia się przez całe życie.

Celem kształcenia ogólnego w liceum ogólnokształcącym i technikum jest:

- 1) traktowanie uporządkowanej, systematycznej wiedzy jako podstawy kształtowania umiejętności;
- 2) doskonalenie umiejętności myślowo-językowych, takich jak: czytanie ze zrozumieniem, pisanie twórcze, formułowanie pytań i problemów, posługiwanie się kryteriami, uzasadnianie, wyjaśnianie, klasyfikowanie, wnioskowanie, definiowanie, posługiwanie się przykładami itp.;
- 3) rozwijanie osobistych zainteresowań ucznia i integrowanie wiedzy przedmiotowej z różnych dyscyplin;
- 4) zdobywanie umiejętności formułowania samodzielnych i przemyślanych sądów, uzasadniania własnych i cudzych sądów w procesie dialogu we wspólnocie dociekającej;
- 5) łączenie zdolności krytycznego i logicznego myślenia z umiejętnościami wyobrażeniowo-twórczymi;
- 6) rozwijanie wrażliwości społecznej, moralnej i estetycznej;
- 7) rozwijanie narzędzi myślowych umożliwiających uczniom obcowanie z kulturą i jej rozumienie;
- 8) rozwijanie u uczniów szacunku dla wiedzy, wyrabianie pasji poznawania świata i zachęcanie do praktycznego zastosowania zdobytych wiadomości.

Do najważniejszych umiejętności zdobywanych przez ucznia w trakcie kształcenia ogólnego w liceum ogólnokształcącym i technikum należą:

- 1) myślenie – rozumiane jako złożony proces umysłowy, polegający na tworzeniu nowych reprezentacji za pomocą transformacji dostępnych informacji, obejmującej interakcję wielu operacji umysłowych: wnioskowanie, abstrahowanie, rozumowanie, wyobrażanie sobie, sądzenie, rozwiązywanie problemów, twórczość. Dzięki temu, że uczniowie szkoły ponadpodstawowej uczą się równocześnie różnych przedmiotów, możliwe jest rozwijanie następujących typów myślenia: analitycznego, syntetycznego, logicznego, komputacyjnego, przyczynowo-skutkowego, kreatywnego, abstrakcyjnego; zachowanie ciągłości kształcenia ogólnego rozwija zarówno myślenie percepcyjne, jak i myślenie pojęciowe. Synteza obu typów myślenia stanowi podstawę wszechstronnego rozwoju ucznia;
- 2) czytanie – umiejętność łącząca zarówno rozumienie sensów, jak i znaczeń symbolicznych wypowiedzi; kluczowa umiejętność lingwistyczna i psychologiczna prowadząca do

- rozwoju osobowego, aktywnego uczestnictwa we wspólnocie, przekazywania doświadczeń między pokoleniami;
- 3) umiejętność komunikowania się w języku ojczystym i w językach obcych, zarówno w mowie, jak i w piśmie, to podstawowa umiejętność społeczna, której podstawą jest znajomość norm językowych oraz tworzenie podstaw porozumienia się w różnych sytuacjach komunikacyjnych;
 - 4) kreatywne rozwiązywanie problemów z różnych dziedzin ze świadomym wykorzystaniem metod i narzędzi wywodzących się z informatyki, w tym programowanie;
 - 5) umiejętność sprawnego posługiwania się nowoczesnymi technologiami informacyjno-komunikacyjnymi, w tym dbałość o poszanowanie praw autorskich i bezpieczne poruszanie się w cyberprzestrzeni;
 - 6) umiejętność samodzielnego docierania do informacji, dokonywania ich selekcji, syntezy oraz wartościowania, rzetelnego korzystania ze źródeł;
 - 7) nabywanie nawyków systematycznego uczenia się, porządkowania zdobytej wiedzy i jej pogłębiania;
 - 8) umiejętność współpracy w grupie i podejmowania działań indywidualnych.

Jednym z najważniejszych zadań liceum ogólnokształcącego i technikum jest rozwijanie kompetencji językowej i kompetencji komunikacyjnej stanowiących kluczowe narzędzie poznawcze we wszystkich dyscyplinach wiedzy. Istotne w tym zakresie jest łączenie teorii i praktyki językowej. Bogacenie słownictwa, w tym poznawanie terminologii właściwej dla każdego z przedmiotów, służy rozwojowi intelektualnemu ucznia, a wspomaganie i dbałość o ten rozwój należy do obowiązków każdego nauczyciela.

Ważnym zadaniem szkoły jest przygotowanie uczniów do życia w społeczeństwie informacyjnym. Nauczyciele wszystkich przedmiotów powinni stwarzać uczniom warunki do nabywania umiejętności wyszukiwania, porządkowania i wykorzystywania informacji z różnych źródeł oraz dokumentowania swojej pracy, z uwzględnieniem prawidłowej kompozycji tekstu i zasad jego organizacji, z zastosowaniem technologii informacyjno-komunikacyjnych.

Realizację powyższych celów powinna wspomagać dobrze wyposażona biblioteka szkolna, dysponująca aktualnymi zbiorami, zarówno w postaci księgozbioru, jak i w postaci zasobów multimedialnych. Nauczyciele wszystkich przedmiotów powinni odwoływać się do zasobów biblioteki szkolnej i współpracować z nauczycielami bibliotekarzami w celu wszechstronnego przygotowania uczniów do samokształcenia i świadomego wyszukiwania, selekcjonowania i wykorzystywania informacji.

Ponieważ środki społecznego przekazu odgrywają coraz większą rolę, zarówno w życiu społecznym, jak i indywidualnym, każdy nauczyciel powinien poświęcić dużo uwagi edukacji medialnej, czyli wychowaniu uczniów do właściwego odbioru i wykorzystania mediów.

Ważnym celem działalności szkoły jest skuteczne nauczanie języków obcych. Bardzo ważne jest dostosowanie zajęć do poziomu przygotowania ucznia, które uzyskał na wcześniejszych etapach edukacyjnych.

Ważnym zadaniem szkoły jest także edukacja zdrowotna, której celem jest rozwijanie u uczniów postawy dbałości o zdrowie własne i innych ludzi oraz umiejętności tworzenia środowiska sprzyjającego zdrowiu.

W procesie kształcenia ogólnego szkoła kształtuje u uczniów postawy sprzyjające ich dalszemu rozwojowi indywidualnemu i społecznemu, takie jak: uczciwość, wiarygodność, odpowiedzialność, wytrwałość, poczucie własnej wartości, szacunek dla innych ludzi, ciekawość poznawcza, kreatywność, przedsiębiorczość, kultura osobista, gotowość do uczestnictwa w kulturze, podejmowania inicjatyw oraz do pracy zespołowej. W rozwoju społecznym bardzo ważne jest kształtowanie postawy obywatelskiej, postawy poszanowania tradycji i kultury własnego narodu, a także postawy poszanowania dla innych kultur i tradycji.

Kształcenie i wychowanie w liceum ogólnokształcącym i technikum sprzyja rozwijaniu postaw obywatelskich, patriotycznych i społecznych uczniów. Zadaniem szkoły jest wzmacnianie poczucia tożsamości narodowej, etnicznej i regionalnej, przywiązania do historii i tradycji narodowych, przygotowanie i zachęcanie do podejmowania działań na rzecz środowiska szkolnego i lokalnego, w tym do angażowania się w wolontariat. Szkoła dba o wychowanie młodzieży w duchu akceptacji i szacunku dla drugiego człowieka, kształtuje postawę szacunku dla środowiska przyrodniczego, motywuje do działań na rzecz ochrony środowiska oraz rozwija zainteresowanie ekologią.

Duże znaczenie dla rozwoju młodego człowieka oraz jego sukcesów w dorosłym życiu ma nabywanie kompetencji społecznych, takich jak: komunikacja i współpraca w grupie, w tym w środowiskach wirtualnych, udział w projektach zespołowych lub indywidualnych oraz organizacja i zarządzanie projektami.

Strategia uczenia się przez całe życie wymaga umiejętności podejmowania ważnych decyzji, poczynając od wyboru szkoły ponadpodstawowej, kierunku studiów lub konkretnej specjalizacji zawodowej, poprzez decyzje o wyborze miejsca pracy, sposobie podnoszenia oraz poszerzania swoich kwalifikacji, aż do ewentualnych decyzji o zmianie zawodu. I te umiejętności kształtowane będą w szkole ponadpodstawowej.

Przedmioty w liceum ogólnokształcącym i technikum mogą być nauczane w zakresie podstawowym lub w zakresie rozszerzonym:

- 1) tylko w zakresie podstawowym – przedmioty: muzyka, plastyka, podstawy przedsiębiorczości, wychowanie fizyczne, edukacja dla bezpieczeństwa, wychowanie do życia w rodzinie, etyka;
- 2) w zakresie podstawowym i w zakresie rozszerzonym: język polski, język obcy nowożytny,

matematyka, język mniejszości narodowej lub etnicznej oraz język regionalny – język kaszubski, historia, wiedza o społeczeństwie, geografia, biologia, chemia, filozofia, fizyka, informatyka;

- 3) tylko w zakresie rozszerzonym – przedmioty: historia muzyki, historia sztuki, język łaciński i kultura antyczna.

Szkoła ma stwarzać uczniom warunki do nabywania wiedzy i umiejętności potrzebnych do rozwiązywania problemów z wykorzystaniem metod i technik wywodzących się z informatyki, w tym logicznego i algorytmicznego myślenia, programowania, posługiwania się aplikacjami komputerowymi, wyszukiwania i wykorzystywania informacji z różnych źródeł, posługiwania się komputerem i podstawowymi urządzeniami cyfrowymi oraz stosowania tych umiejętności na zajęciach z różnych przedmiotów, m.in. do pracy nad tekstem, wykonywania obliczeń, przetwarzania informacji i jej prezentacji w różnych postaciach.

Każda sala lekcyjna powinna mieć dostęp do internetu, uczniowie i nauczyciele powinni mieć zapewniony dostęp do pracowni stacjonarnej lub mobilnej oraz możliwość korzystania z własnego sprzętu. Wszystkie pracownie powinny być wyposażone w monitor interaktywny (z wbudowanym komputerem i oprogramowaniem) lub zestaw: komputer, projektor i tablica interaktywna lub ekran.

Szkoła ma również przygotowywać uczniów do dokonywania świadomych i odpowiedzialnych wyborów w trakcie korzystania z zasobów dostępnych w internecie, krytycznej analizy informacji, bezpiecznego poruszania się w przestrzeni cyfrowej, w tym nawiązywania i utrzymywania opartych na wzajemnym szacunku relacji z innymi użytkownikami sieci.

Szkoła oraz poszczególni nauczyciele podejmują działania mające na celu zindywidualizowane wspomaganie rozwoju każdego ucznia, stosownie do jego potrzeb i możliwości.

Uczniom z niepełnosprawnościami szkoła zapewnia optymalne warunki pracy. Wybór form indywidualizacji nauczania powinien wynikać z rozpoznania potencjału każdego ucznia. Zatem nauczyciel powinien tak dobierać zadania, aby z jednej strony nie przerastały one możliwości ucznia (uniemożliwiały osiągnięcie sukcesu), a z drugiej nie powodowały obniżenia motywacji do radzenia sobie z wyzwaniami.

Bardzo istotna jest edukacja zdrowotna, która prowadzona konsekwentnie i umiejętnie będzie przyczyniać się do poprawy kondycji zdrowotnej społeczeństwa oraz pomyślności ekonomicznej państwa.

Zastosowanie metody projektu, oprócz wspierania w nabywaniu opisanych wyżej kompetencji, pomaga również rozwijać u uczniów przedsiębiorczość i kreatywność oraz umożliwia stosowanie w procesie kształcenia innowacyjnych rozwiązań programowych, organizacyjnych lub metodycznych.

Opis wiadomości i umiejętności zdobytych przez ucznia w szkole ponadpodstawowej jest przedstawiany w języku efektów uczenia się, zgodnie z Polską Ramą Kwalifikacji¹.

Działalność edukacyjna szkoły określona jest przez:

- 1) szkolny zestaw programów nauczania;
- 2) program wychowawczo-profilaktyczny szkoły.

Szkolny zestaw programów nauczania oraz program wychowawczo-profilaktyczny szkoły tworzą spójną całość i muszą uwzględniać wszystkie wymagania opisane w podstawie programowej. Ich przygotowanie i realizacja są zadaniem zarówno całej szkoły, jak i każdego nauczyciela.

Obok zadań wychowawczych i profilaktycznych nauczyciele wykonują również działania opiekuńcze odpowiednio do istniejących potrzeb.

Działalność wychowawcza szkoły należy do podstawowych celów polityki oświatowej państwa. Wychowanie młodego pokolenia jest zadaniem rodziny i szkoły, która w swojej działalności musi uwzględniać wolę rodziców, ale także i państwa, do którego obowiązków należy stwarzanie właściwych warunków wychowania. Zadaniem szkoły jest ukierunkowanie procesu wychowawczego na wartości, które wyznaczają cele wychowania i kryteria jego oceny. Wychowanie ukierunkowane na wartości zakłada przede wszystkim podmiotowe traktowanie ucznia, a wartości skłaniają człowieka do podejmowania odpowiednich wyborów czy decyzji. W realizowanym procesie dydaktyczno-wychowawczym szkoła podejmuje działania związane z miejscami ważnymi dla pamięci narodowej, formami upamiętniania postaci i wydarzeń z przeszłości, najważniejszymi świętami narodowymi i symbolami państwowymi.

W czteroletnim liceum ogólnokształcącym i pięcioletnim technikum są realizowane następujące przedmioty:

- 1) język polski;
- 2) język obcy nowożytny;
- 3) filozofia;
- 4) język łaciński i kultura antyczna;
- 5) muzyka;
- 6) historia muzyki;
- 7) plastyka;

¹ Ustawa z dnia 22 grudnia 2015 r. o Zintegrowanym Systemie Kwalifikacji (Dz. U. z 2017 r. poz. 986 i 1475).

- 8) historia sztuki;
- 9) historia;
- 10) wiedza o społeczeństwie;
- 11) geografia;
- 12) podstawy przedsiębiorczości;
- 13) biologia;
- 14) chemia;
- 15) fizyka;
- 16) matematyka;
- 17) informatyka;
- 18) wychowanie fizyczne;
- 19) edukacja dla bezpieczeństwa;
- 20) wychowanie do życia w rodzinie²⁾;
- 21) etyka;
- 22) język mniejszości narodowej lub etnicznej³⁾;
- 23) język regionalny – język kaszubski³⁾.

Język łaciński i kultura antyczna

Język łaciński i kultura antyczna to przedmiot nauczany w zakresie rozszerzonym na trzecim etapie edukacyjnym (szkoła ponadpodstawowa), co oznacza, że na realizację treści nauczania przeznaczona jest 240 godzin w cyklu dydaktycznym. Zasadniczą rolą przedmiotu język łaciński i kultura antyczna jest kształtowanie humanistycznej wrażliwości uczniów i przekazanie im wiedzy na temat języka łacińskiego i kultury starożytnej Grecji i Rzymu, jak również ich roli w rozwoju kultury i języka polskiego. W związku z tym cele kształcenia zostały zdefiniowane w taki sposób, aby obejmowały receptywne i produktywne kompetencje w zakresie języka łacińskiego, w tym przede wszystkim znajomość charakterystycznych dla łaciny zjawisk językowych oraz umiejętność rozumienia i przekładu tekstu łacińskiego na język polski, a także kompetencje interkulturowe w zakresie kultury starożytnej Grecji i Rzymu oraz obecności i recepcji tradycji antycznej (w tym roli języka łacińskiego) w dziejach i kulturze polskiej.

² Sposób nauczania przedmiotu wychowanie do życia w rodzinie określają przepisy wydane na podstawie art. 4 ust. 3 ustawy z dnia 7 stycznia 1993 r. o planowaniu rodziny, ochronie płodu ludzkiego i warunkach dopuszczalności przerywania ciąży (Dz. U. poz. 78, z 1995 r. poz. 334, z 1996 r. poz. 646, z 1997 r. poz. 943 i poz. 1040, z 1999 r. poz. 32 oraz z 2001 r. poz. 1792).

³ Przedmiot język mniejszości narodowej lub etnicznej oraz przedmiot język regionalny – język kaszubski jest realizowany w szkołach (oddziałach) z nauczaniem języka mniejszości narodowych lub etnicznych oraz języka regionalnego – języka kaszubskiego, zgodnie z przepisami wydanymi na podstawie art. 13 ust. 3 ustawy z dnia 7 września 1991 r. o systemie oświaty (Dz. U. z 2017 r. poz. 2198, 2203 i 2361).

Podstawa programowa przedmiotu język łaciński i kultura antyczna

III etap edukacyjny: 4-letnie liceum ogólnokształcące oraz 5-letnie technikum

Zakres rozszerzony

Cele kształcenia – wymagania ogólne

- I. W zakresie kompetencji językowych: znajomość gramatyki języka łacińskiego oraz umiejętność rozumienia i tłumaczenia tekstu łacińskiego.

Uczeń zna i potrafi stosować podstawowe zjawiska morfologiczne i składniowe typowe dla języka łacińskiego. Uczeń rozumie czytany ze słownikiem tekst łaciński i dokonuje poprawnego przekładu prozatorskiego tekstu łacińskiego na język polski, z wykorzystaniem słownika łacińsko-polskiego, w tłumaczeniu zachowując polską normę językową.

- II. W zakresie kompetencji interkulturowych: znajomość kultury i tradycji antycznej oraz jej wpływu na kultury późniejsze.

Uczeń zna, rozumie i interpretuje zjawiska i teksty kultury antycznej, umieszczając je we właściwym dla nich kontekście i zauważając ich cechy dystynktywne, oraz rozpoznaje i interpretuje elementy tradycji antycznej w tekstach kultury późniejszej.

- III. W zakresie kompetencji społecznych: świadomość roli antyku w kształtowaniu się kultury i tożsamości polskiej oraz znaczenia kultury grecko-rzymskiej dla kultury europejskiej i światowej.

Uczeń ma świadomość znaczenia tradycji antycznej dla kształtowania się i rozwoju kultury polskiej i światowej.

Treści nauczania – wymagania szczegółowe

- I. W zakresie kompetencji językowych. Uczeń:

- 1) zna i rozpoznaje następujące formy morfologiczne z zakresu gramatyki języka łacińskiego:
 - a) formy fleksyjne rzeczowników regularnych deklinacji I – V,
 - b) formy fleksyjne następujących rzeczowników nieregularnych: *Iuppiter*, *deus*, *domus*, *vis*,
 - c) formy fleksyjne przymiotników deklinacji I – III,
 - d) formy fleksyjne i zasady użycia zaimków: *is*, *quis*, *qui*, *hic*, *ille* oraz zaimków osobowych i dzierżawczych,
 - e) formy fleksyjne liczebników głównych i porządkowych: 1–20, 30, 40, 50, 60, 70, 80, 90, 100, 1000,

- f) zasady stopniowania regularnego przymiotników deklinacji I – III oraz stopniowania nieregularnego następujących przymiotników: *bonus, malus, parvus, magnus, multi*,
 - g) zasady tworzenia i stopniowania przysłówków pochodzących od przymiotników deklinacji I – III,
 - h) formy strony czynnej i biernej czasowników regularnych koniugacji I – IV w trybie orzekającym (*indicativus*) i łączącym (*coniunctivus*) w następujących czasach: *praesens, imperfectum, perfectum, plusquamperfectum, futurum I* oraz formy trybu rozkazującego w czasie teraźniejszym w stronie czynnej (*imperativus praesentis activi*),
 - i) formy bezokolicznika łacińskiego: *infinitivus praesentis activi, infinitivus praesentis passivi, infinitivus perfecti activi, infinitivus perfecti passive*,
 - j) formy imiesłówów: *participium praesentis activi, participium perfecti passivi, participium futuri passivi (gerundivum)*,
 - k) formy rzeczownika odczasownikowego (*gerundium*),
 - l) formy czasowników nieregularnych:
 - *esse* i wybrane *composita* (*possum, prosum, adsum, absum*),
 - *volo, nolo*,
 - *eo* i wybrane *composita* (*abeo, redeo, obeo*),
 - *fero* i wybrane *composita* (*affero, aufero, differo*),
 - *tollo*,
 - *fio*,
 - *verba defectiva: odi, memini, coepi*,
 - *verba deponentia i semideponentia*;
- 2) zna i rozpoznaje następujące zjawiska składniowe z zakresu gramatyki języka łacińskiego:
- a) szyk zdania łacińskiego,
 - b) strukturę składniową zdania w stronie czynnej i biernej,
 - c) następujące funkcje składniowe i semantyczne rzeczownika: (*Nominativus* jako orzecznik, *Nominativus duplex, Genetivus partitivus, Dativus possessivus, Dativus auctoris, Accusativus duplex, Ablativus temporis, Ablativus comparisonis*),
 - d) następujące konstrukcje składniowe charakterystyczne dla łaciny: *Accusativus cum infinitivo* (ACI), *Nominativus cum infinitivo* (NCI), *coniugatio periphrastica passiva* (CPP), *Ablativus absolutus*, bezprzyimkowe użycie nazw miast,
 - e) następujące typy zdań podrzędnych w języku łacińskim: zdania okolicznikowe czasu, przyczyny, warunku, celu i skutku, zdania dopełnieniowe;
- 3) zna i rozpoznaje formy morfologiczne i strukturę składniową tłumaczonego tekstu;
- 4) identyfikuje, z wykorzystaniem posiadanej wiedzy na temat gramatyki łacińskiej, formy podstawowe słów występujących w tłumaczonym tekście;

- 5) zapoznaje się z podstawowym słownictwem typowym dla autorów określonych w kanonie;
- 6) zna podstawowe techniki przekładu tekstu łacińskiego;
- 7) zna zasady tworzenia spójnego i zgodnego z polską normą językową przekładu z języka łacińskiego na język polski;
- 8) dokonuje następujących transformacji gramatycznych w zakresie morfologii:
 - a) odmienia rzeczowniki regularne deklinacji I–V,
 - b) odmienia następujące rzeczowniki nieregularne: *Iuppiter, deus, domus, vis*,
 - c) odmienia przymiotniki deklinacji I–III,
 - d) odmienia i poprawnie używa następujących zaimków: *is, quis, qui, hic, ille* oraz zaimków osobowych i dzierżawczych,
 - e) odmienia i poprawnie posługuje się formami liczebników głównych i porządkowych: 1–20, 30, 40, 50, 60, 70, 80, 90, 100, 1000,
 - f) stopniuje przymiotniki: regularnie – przymiotniki deklinacji I–III oraz nieregularnie – następujące przymiotniki: *bonus, malus, parvus, magnus, multi*,
 - g) tworzy i stopniuje przysłówki pochodzące od przymiotników deklinacji I–III,
 - h) odmienia czasowniki regularne koniugacji I–IV w trybie orzekającym (*indicativus*) i łączącym (*coniunctivus*) w następujących czasach: *praesens, imperfectum, perfectum, plusquamperfectum, futurum I* oraz tworzy formy trybu rozkazującego w czasie teraźniejszym w stronie czynnej (*imperativus praesentis activi*),
 - i) tworzy i posługuje się następującymi formami bezokolicznika łacińskiego: *infinitivus praesentis activi, infinitivus praesentis passivi, infinitivus perfecti activi, infinitivus perfecti passivi*,
 - j) tworzy i stosuje następujące formy imiesłowów: *participium praesentis activi, participium perfecti passivi, participium futuri passivi (gerundivum)*,
 - k) tworzy i odmienia rzeczownik odczasownikowy (*gerundium*),
 - l) odmienia następujące czasowniki nieregularne:
 - *esse* i wybrane *composita* (*possum, prosum, adsum, absum*),
 - *volo, nolo*,
 - *eo* i wybrane *composita* (*abeo, redeo, obeo*),
 - *fero* i wybrane *composita* (*affero, aufero, differo*),
 - *tollo*,
 - *fio*,
 - *verba defectiva*: *odi, memini, coepi*,
 - *verba deponentia i semideponentia*,
 - m) dokonuje następujących transformacji gramatycznych w zakresie zjawisk składniowych:
 - przekształca strukturę składniową zdania łacińskiego,

- przy przekształcaniu zdań zawierających charakterystyczne dla łaciny zjawiska składniowe poprawnie posługuje się następującymi funkcjami składniowymi i semantycznymi: (*Nominativus* jako orzecznik, *Nominativus duplex*, *Genetivus partitivus*, *Dativus possessivus*, *Dativus auctoris*, *Accusativus duplex*, *Ablativus temporis*, *Ablativus comparationis*),
- przy przekształcaniu zdań zawierających charakterystyczne dla łaciny zjawiska składniowe poprawnie posługuje się następującymi konstrukcjami składniowymi: *Accusativus cum infinitivo* (ACI), *Nominativus cum infinitivo* (NCI), *coniugatio periphrastica passiva* (CPP), *Ablativus absolutus*, bezprzyimkowe użycie nazw miast,
- n) potrafi poprawnie stosować podstawową terminologię gramatyczną w odniesieniu do opisu łacińskiego systemu językowego,
- o) potrafi czytać ze zrozumieniem prozatorski tekst łaciński (z zakresu tekstów określonych w kanonie), posługując się w tym celu słownikiem,
- p) poprawnie tłumaczy charakterystyczne dla łaciny:
 - następujące funkcje składniowe i semantyczne (*Nominativus* jako orzecznik, *Nominativus duplex*, *Genetivus partitivus*, *Dativus possessivus*, *Dativus auctoris*, *Accusativus duplex*, *Ablativus temporis*, *Ablativus comparationis*),
 - następujące zjawiska składniowe *Accusativus cum infinitivo* (ACI), *Nominativus cum infinitivo* (NCI), *coniugatio periphrastica passiva* (CPP), *Ablativus absolutus*, bezprzyimkowe użycie nazw miast,
 - następujące typy zdań podrzędnych: zdania okolicznikowe czasu, przyczyny, warunku, celu i skutku, zdania dopełnieniowe,
- q) potrafi korzystać ze słownika łacińsko-polskiego przy sporządzaniu przekładu,
- r) potrafi w przypadku wyrazów wieloznacznych wybrać znaczenie odpowiednie dla kontekstu/tematyki tłumaczonego tekstu,
- s) dokonuje poprawnego przekładu prozatorskiego tekstu łacińskiego z zakresu tekstów określonych w kanonie na język polski, w tłumaczeniu zachowując polską normę językową.

II. W zakresie kompetencji kulturowych. Uczeń:

- 1) posiada podstawową wiedzę o następujących kluczowych zjawiskach z zakresu mitologii greckiej i rzymskiej:
 - a) mity o powstaniu świata,
 - b) mity o bogach olimpijskich i pozostałych bóstwach panteonu greckiego,
 - c) mity o głównych herosach – Prometeusz, Herakles, Tezeusz, Argonauci,
 - d) mity o wojnie trojańskiej i powrocie bohaterów spod Troi,
 - e) mity ajtiologiczne, wyjaśniające powstanie zjawisk i rzeczy,
 - f) związki mitologii greckiej z rzymską,

- g) mity o wędrowce Eneasza,
- h) mity o powstaniu Rzymu;
- 2) posiada podstawową wiedzę o następujących kluczowych zjawiskach z zakresu historii starożytnej:
 - a) historia Grecji:
 - wielka kolonizacja,
 - idea państw-miast (*poleis*: Ateny, Sparta, Teby, Korynt),
 - formy ustrojowe w Grecji: demokracja ateńska, ustrój spartański,
 - wojny perskie,
 - wojna peloponeska,
 - podboje Aleksandra Wielkiego i państwa hellenistyczne;
 - b) historia Rzymu:
 - ekspansja terytorialna Rzymu i podboje; prowincje rzymskie,
 - wojny punickie – Kartagina, postacie Hannibala, Scypiona Afrykańskiego i Katona Starszego,
 - upadek republiki i dyktatura Cezara; inne kluczowe postacie życia publicznego późnej republiki: Cezar, Pompejusz, Krassus, Antoniusz, Cynceron, Katon Młodszy, Marek Brutus,
 - droga do władzy i panowanie Oktawiana Augusta,
 - Rzym pod władzą cesarzy; sylwetki wybranych cesarzy: Tyberiusz, Kaligula, Klaudiusz, Neron, Wespazjan, Trajan, Hadrian, Marek Aureliusz, Domicjan, Konstantyn Wielki,
 - formy ustrojowe w Rzymie: republika, pryncypat, dominat,
 - upadek cesarstwa zachodniego;
- 3) posiada podstawową wiedzę o następujących kluczowych zjawiskach z zakresu historii literatury starożytnej:
 - a) literatura grecka:
 - Homer, *Illiada* i *Odyseja*,
 - liryka grecka (wybrane wiersze Alkajosa, Safony i Anakreonta),
 - tragedia: wybrane dzieła Ajschylosa (*Prometeusz skowany*, *Oresteja*), Sofoklesa (*Król Edyp*, *Antygona*), i Eurypidesa (*Medea*),
 - historiografia: Herodot, *Dzieje* i Tukidydes, *Wojna peloponeska*,
 - b) literatura rzymska:
 - Cynceron: mowy (*Mowy przeciwko Katylinie*, *Mowa w obronie poety Archiasza*, *Filipiki*), listy,
 - Cezar, *Pamiętniki o wojnie galijskiej*, *Pamiętniki o wojnie domowej*,
 - Tytus Liwiusz, *Dzieje Rzymu od założenia miasta* (księga I, księga XXI),
 - Wergiliusz, *Eneida*,
 - Horacy, *Pieśni* (wybrane wiersze),
 - Owidiusz, *Metamorfozy*,
 - Seneka, *Listy moralne do Lucyliusza*,
 - Tacyt, *Roczniki*;

- 4) posiada podstawową wiedzę o następujących kluczowych zjawiskach i dziełach z obszaru filozofii starożytnej:
 - a) początki filozofii greckiej: Tales z Miletu, Anaksymander, Anaksymenes, Demokryt, Heraklit, Pitagoras,
 - b) Sokrates,
 - c) Platon: *Uczta, Obrona Sokratesa, Państwo*,
 - d) Arystoteles,
 - e) szkoły filozoficzne: stoicka i epikurejska w Grecji i Rzymie,
 - f) wybrane pisma filozoficzne Cyserona: *O przyjaźni, O starości*;
- 5) posiada podstawową wiedzę o następujących kluczowych zjawiskach z zakresu kultury materialnej w starożytności:
 - a) greckie malarstwo wazowe (style w malarstwie wazowym: czarnofigurowy, czerwonofigurowy; dominujące tematy w malarstwie wazowym),
 - b) kluczowe postacie i dzieła rzeźby greckiej: Fidiasz (dekoracja Partenonu, *Zeus Olimpijski, Atena Parthenos*), Poliklet (*Doryforos*), Myron (*Dyskobol*), Praksyteles (*Wenus z Knidos*), Lizyp (*Apoksyomenos*, portrety Aleksandra Wielkiego); *Wenus z Milo, Grupa Laokoona*,
 - c) architektura grecka: porządki architektoniczne (dorycki, joński, koryncki), wybrane typy budowli i ich przeznaczenie (teatr, świątynia, stadion, stoa), najważniejsze budowle starożytnej Grecji: zabudowa Akropolu,
 - d) architektura rzymska: wybrane typy budowli i ich przeznaczenie (amfiteatr, cyrk, stadion, termy, łuk triumfalny, akwedukt, willa rzymska, bazylika), najważniejsze budowle starożytnego Rzymu: Koloseum, kolumna Trajana, Forum Romanum, Panteon; Pompeje jako przykład miasta rzymskiego;
- 6) posiada podstawową wiedzę o następujących kluczowych zjawiskach z zakresu życia publicznego i prywatnego w starożytnej Grecji i Rzymie:
 - a) sport i widowiska w Grecji i Rzymie: igrzyska w Olimpii, igrzyska gladiatorskie w Rzymie,
 - b) wyrocznie: Delfy i ich rola, Sybilla,
 - c) życie domowe i rodzinne w Grecji i Rzymie (dom; rodzina; dzieci i edukacja; imiona i nazwiska greckie i rzymskie; ubiór w Grecji i Rzymie),
 - d) życie społeczne i gospodarcze (miasto i wieś, drogi, handel; religie w świecie greckim i rzymskim; wyrocznie – Delfy, Sybilla; niewola i niewolnicy; fenomen prawa rzymskiego; kalendarz; armia grecka i rzymska; rozrywki);
- 7) posiada podstawową wiedzę o następujących kluczowych zjawiskach z zakresu tradycji antycznej i recepcji antyku:
 - a) obecność tradycji greckiej i rzymskiej we współczesnym życiu publicznym i kulturalnym,

- b) przetworzenia motywów kulturowych greckich i rzymskich w kulturze późniejszej, polskiej i światowej na płaszczyznach: literackiej, sztuk plastycznych, sztuk wizualnych;
- 8) potrafi wskazać najważniejsze cechy charakterystyczne i poddać interpretacji uwzględniającej właściwy kontekst kulturowy następujące kluczowe zjawiska z zakresu mitologii greckiej i rzymskiej:
 - a) mity o powstaniu świata,
 - b) mity o bogach olimpijskich i pozostałych bóstwach panteonu greckiego,
 - c) mity o głównych herosach – Prometeusz, Herakles, Tezeusz, Argonauci,
 - d) mity o wojnie trojańskiej i powrocie bohaterów spod Troi,
 - e) mity ajtiologiczne wyjaśniające powstanie zjawisk i rzeczy,
 - f) związki mitologii greckiej z rzymską,
 - g) mity o wędrówce Eneasza,
 - h) mity o powstaniu Rzymu;
- 9) potrafi scharakteryzować i poddać interpretacji uwzględniającej właściwy kontekst kulturowy następujące kluczowe zjawiska z zakresu historii starożytnej:
 - a) historia Grecji:
 - wielka kolonizacja,
 - idea państw-miast (*poleis*: Ateny, Sparta, Teby, Korynt),
 - formy ustrojowe w Grecji: demokracja ateńska, ustrój spartański,
 - wojny perskie,
 - wojna peloponeska,
 - podboje Aleksandra Wielkiego i państwa hellenistyczne,
 - b) historia Rzymu:
 - ekspansja terytorialna Rzymu i podboje; prowincje rzymskie,
 - wojny punickie – Kartagina, postacie Hannibala, Scypiona Afrykańskiego i Katona Starszego,
 - upadek republiki i dyktatura Cezara; inne kluczowe postacie życia publicznego późnej republiki: Cezar, Pompejusz, Krassus, Antoniusz, Cycon, Katon Młodszy, Marek Juniusz Brutus,
 - droga do władzy i panowanie Oktawiana Augusta,
 - Rzym pod władzą cesarzy; sylwetki wybranych cesarzy: Tyberiusz, Kaligula, Klaudiusz, Neron, Wespazjan, Trajan, Hadrian, Marek Aureliusz, Domicjan, Konstantyn Wielki,
 - formy ustrojowe w Rzymie: republika, pryncypat, dominat,
 - upadek cesarstwa zachodniego;
- 10) potrafi wskazać najważniejsze cechy charakterystyczne i poddać interpretacji uwzględniającej właściwy kontekst kulturowy następujące kluczowe zjawiska z zakresu historii literatury starożytnej:
 - a) literatura grecka:
 - Homer, *Iliada* i *Odyseja*,

- liryka grecka (wybrane wiersze Alkajosa, Safony i Anakreonta),
 - tragedia: wybrane dzieła Ajschylosa (*Prometeusz skowany*, *Oresteja*), Sofoklesa (*Król Edyp*, *Antygona*) i Eurypidesa (*Medea*),
 - historiografia: Herodot, *Dzieje* i Tukidydes, *Wojna peloponeska*;
- b) literatura rzymska:
- Cyceon: mowy (*Mowy przeciwko Katylinie*, *Mowa w obronie poety Archiasza*, *Filipiki*), listy,
 - Cezar, *Pamiętniki o wojnie galijskiej*, *Pamiętniki o wojnie domowej*,
 - Tytus Liwiusz, *Dzieje Rzymu od założenia miasta* (księga I, księga XXI),
 - Wergiliusz, *Eneida*,
 - Horacy, *Pieśni* (wybrane wiersze),
 - Owidiusz, *Metamorfozy*,
 - Seneka, *Listy moralne do Lucyliusza*,
 - Tacyt, *Roczniki*;
- 11) potrafi wskazać najważniejsze cechy charakterystyczne i poddać interpretacji uwzględniającej właściwy kontekst kulturowy następujące kluczowe zjawiska i dzieła z zakresu filozofii starożytnej:
- a) początki filozofii greckiej: Tales z Miletu, Anaksymander, Anaksymenes, Demokryt, Heraklit, Pitagoras,
 - b) Sokrates,
 - c) Platon: *Uczta*, *Obrona Sokratesa*, *Państwo*,
 - d) Arystoteles,
 - e) szkoły filozoficzne: stoicka i epikurejska w Grecji i Rzymie,
 - f) wybrane pisma filozoficzne Cyceona: *O przyjaźni*, *O starości*;
- 12) potrafi wskazać najważniejsze cechy charakterystyczne i poddać interpretacji uwzględniającej właściwy kontekst kulturowy następujące kluczowe zjawiska z zakresu kultury materialnej w starożytności:
- a) greckie malarstwo wazowe (style w malarstwie wazowym: czarnofigurowy, czerwonofigurowy; dominujące tematy w malarstwie wazowym),
 - b) kluczowe postacie i dzieła rzeźby greckiej: Fidiasz (dekoracja Partenonu, *Zeus Olimpijski*, *Atena Parthenos*), Poliklet (*Doryforos*), Myron (*Dyskobol*), Praksyteles (*Wenus z Knidos*), Lizyp (*Apoksyomenos*, portrety Aleksandra Wielkiego); *Wenus z Milo*, *Grupa Laokoona*,
 - c) architektura grecka: porządki architektoniczne (dorycki, joński, koryncki), wybrane typy budowli i ich przeznaczenie (teatr, świątynia, stadion, stoa), najważniejsze budowle starożytnej Grecji: zabudowa Akropolu,
 - d) architektura rzymska: wybrane typy budowli i ich przeznaczenie (amfiteatr, cyrk, stadion, termy, łuk triumfalny, akwedukt, willa rzymska, bazylika), najważniejsze budowle starożytnego Rzymu: Koloseum, kolumna Trajana, Forum Romanum, Panteon; Pompeje jako przykład miasta rzymskiego;

- 13) potrafi scharakteryzować i poddać interpretacji uwzględniającej właściwy kontekst kulturowy następujące kluczowe zjawiska z zakresu życia publicznego i prywatnego w starożytnej Grecji i Rzymie:
 - a) sport i widowiska w Grecji i Rzymie: igrzyska w Olimpii, igrzyska gladiatorskie w Rzymie,
 - b) życie domowe i rodzinne w Grecji i Rzymie (dom; rodzina; dzieci i edukacja; imiona i nazwiska greckie i rzymskie; ubiór w Grecji i Rzymie),
 - c) życie społeczne i gospodarcze (miasto i wieś, drogi, handel; niewola i niewolnicy; religie w świecie greckim i rzymskim; wyrocznie – Delfy, Sybilla; fenomen prawa rzymskiego; kalendarz; armia grecka i rzymska; rozrywki);
- 14) potrafi rozpoznać i poddać interpretacji w kontekście kultury greckiej i rzymskiej oraz kultur późniejszych następujące kluczowe zjawiska z zakresu tradycji antycznej i recepcji antyku:
 - a) obecność tradycji greckiej i rzymskiej we współczesnym życiu publicznym i kulturalnym,
 - b) przetworzenia motywów kulturowych greckich i rzymskich w kulturze późniejszej polskiej i światowej na płaszczyznach: literackiej, sztuk plastycznych, sztuk wizualnych.

III. W zakresie kompetencji społecznych. Uczeń:

- 1) dostrzega wagę systematyczności w poznawaniu zjawisk gramatycznych i dokładności w sporządzaniu adekwatnego przekładu;
- 2) nabiera umiejętności szybkiego praktycznego zastosowania i ćwiczenia nowo nabytej wiedzy;
- 3) dostrzega znaczenie języka łacińskiego oraz kultury starożytnej Grecji i Rzymu dla kultury polskiej, europejskiej i światowej;
- 4) jest świadomy antycznych korzeni kultury polskiej, europejskiej i światowej;
- 5) dzięki poznaniu źródeł kultury polskiej, europejskiej i światowej staje się jej świadomym odbiorcą i uczestnikiem.

Kanon tekstów:

- 1) Ciceron: *De amicitia, De senectute, In Verrem, In Catilinam, Pro Archia poeta*, wybór listów, *Disputationes Tusculanae*;
- 2) Cezar: *Commentarii de bello Gallico, Commentari de bello civili*;
- 3) Nepos: *De viris illustribus* (Hannibal, Epaminondas, Alkibiades, Temistokles);
- 4) Liwiusz: *Ab urbe condita* (księga I);
- 5) Hyginus: *Fabulae*;
- 6) Seneka: *Epistulae morales ad Lucillum*.

Kanon tekstów zawiera listę autorów i dzieł zalecanych do wykorzystania w wybranych przez nauczyciela fragmentach, w postaci oryginalnej lub preparowanej. Nauczyciel w zależności

od warunków organizacyjnych i potrzeb może dokonać wyboru jednego lub więcej spośród zalecanych tekstów. Wybrany fragment (w wersji oryginalnej lub preparowanej) nie powinien odbiegać pod względem gramatycznym, stylistycznym i leksykalnym od norm językowych łaciny klasycznej.

Warunki i sposób realizacji

Kształcenie klasyczne ze względu na swoją specyfikę oraz wielowymiarowość nie poddaje się precyzyjnym podziałom i kwantyfikacji. Głównym założeniem kształcenia klasycznego, realizowanego w ramach przedmiotu jest pogłębienie humanistycznej formacji ucznia i przygotowanie go do podjęcia studiów na kierunkach językowych, kulturowych i społecznych. W realizacji procesu dydaktycznego niezbędne jest więc wyodrębnienie treści z zakresu języka oraz treści kulturowych, przy czym podział ten nie może przebiegać linearnie, a treści językowe i kulturowe powinny wzajemnie się przenikać, dając uczniowi możliwość zapoznania się z najważniejszymi osiągnięciami grecko-rzymskiego antyku i ich recepcją w kulturze późniejszej. Ponadto zaleca się korelację treści nauczania z zakresu języka łacińskiego i kultury antycznej z innymi przedmiotami humanistycznymi (w szczególności z językiem polskim, historią, wiedzą o kulturze, filozofią).

Założenie kształtowania w trakcie procesu dydaktycznego obok kompetencji językowych także i kulturowych nie wyklucza jednoczesnego dążenia do osiągnięcia przez doskonalenie kompetencji językowych, które skoncentrowane powinno być na odbiorze, rozumieniu i umiejętności poprawnego przekładu tekstu łacińskiego na język polski. Zaleca się więc stosowanie przez nauczycieli zróżnicowanych metod nauczania, technik i środków dydaktycznych, w tym szerokie zastosowanie technik multimedialnych i nowych technologii, co wymaga zapewnienia przez szkołę odpowiednich warunków realizacji procesu dydaktycznego (sali wyposażonej w rzutnik multimedialny i komputer ze stałym łączem internetowym, dostępu do słowników łacińsko-polskich i innych materiałów pomocniczych itp.). Wszystkie te działania powinny służyć rozwijaniu u uczniów świadomości znaczenia języka łacińskiego i kultury antycznej w różnych dziedzinach współczesnej kultury i nauki.

Nauczanie języka łacińskiego i kultury antycznej to proces wymagający odpowiednich warunków organizacyjnych. Podstawa programowa zakłada realizację procesu dydaktycznego w cyklu 240 godzin, przy czym cykl ten może być rozłożony na poszczególne lata nauki wedle możliwości organizacyjnych danej szkoły. Zaleca się jedno- lub trzyletni cykl kształcenia, który zapewni równomierny rozkład treści nauczania i osiągnięcie celów kształcenia.

Komentarz do podstawy programowej przedmiotu język łaciński i kultura antyczna

dr Aleksandra Klęczar

Ogólne założenia podstawy programowej

Język łaciński i kultura antyczna jest w polskim systemie edukacji przedmiotem nauczaniem na III etapie kształcenia, co oznacza, że naukę łaciny i kultury antycznej uczniowie rozpoczynają po rozpoczęciu edukacji w liceum ogólnokształcącym.

Nowej podstawie programowej z języka łacińskiego i kultury antycznej w zakresie rozszerzonym przyświecają, w założeniu autorów, dwa podstawowe założenia. Pierwszym z nich jest dokładne określenie wymagań, zarówno z zakresu szeroko pojętej wiedzy językowej, jak i kompetencji kulturowych, w tym umiejętności o charakterze komparatystycznym, wskazujących na związki cywilizacji starożytnej Grecji i Rzymu z kulturą polską, europejską i światową wieków późniejszych.

Jednocześnie, wskazując na szczegółowe treści i zagadnienia programowe, podstawa programowa pozwala na swobodę w sposobach ujęcia zaplanowanego materiału, decydowanie o ważności poszczególnych zjawisk w proponowanym zakresie tematycznym i dostosowanie materiału do potrzeb indywidualnych grup uczniowskich oraz możliwości organizacyjnych danej szkoły.

Rola kształcenia w zakresie języka łacińskiego i kultury antycznej jest w polskim systemie edukacyjnym swoista. Przedmiot ten ma charakter zarówno *stricte* edukacyjny, jak formacyjny, jako że pozwala uczniowi na pogłębioną refleksję nad człowiekiem i kulturą oraz nad kulturotwórczą rolą tradycji języka. Jednocześnie kształci on sprawność i umiejętność myślenia krytycznego oraz wypracowuje sprawności językowe, związane zarówno z uzyskiwaniem biegłości w języku łacińskim (w zakresie rozumienia tekstów i znajomości reguł gramatycznych języka), jak i w języku ojczystym (umiejętności translatorskie, tworzenie wypowiedzi komentujących i analizujących zjawiska językowe i kulturowe). W tym sensie nauczanie języka łacińskiego i kultury antycznej ma charakter ogólnohumanistyczny i przyczynia się do harmonijnego i szeroko rozumianego rozwoju intelektualnego ucznia.

Zmiany wprowadzone w nowej podstawie programowej mają na celu przede wszystkim uściślenie i doprecyzowanie tej części materiału, która ma charakter kulturowy. Sformułowania zawarte w nowej podstawie dookreślają zakres zagadnień z dziedziny szeroko pojętej historii, kultury, cywilizacji oraz recepcji zjawisk z zakresu antyku, które

w zamierzeniu autorów podstawy tworzą podstawy nauk o kulturze antycznej i języku łacińskim.

Nowa podstawa programowa z języka łacińskiego i kultury antycznej napisana jest w języku wymagań. Oznacza to, że formułuje ona wymagania wobec szkolnych osiągnięć uczniów, które to wymagania są tożsame z wymaganiami wobec uczniów podchodzących do egzaminu maturalnego z języka łacińskiego i kultury antycznej.

W zakresie **wiedzy** podstawa podkreśla znaczenie systematycznego, regularnego, rzetelnego zdobywania wiedzy, która – rozumiana w sposób funkcjonalny – daje podstawę praktycznego stosowania zdobytych wiadomości w postaci kształtowania umiejętności.

W zakresie **umiejętności** podstawa zakłada prymat samodzielności i krytycznego podejścia. Zdobywane umiejętności wychodzą poza zakres wyłącznie językowo-kulturowy, kształtując u ucznia krytyczne myślenie i wyrabiając narzędzia niezbędne w samodzielnym rozwoju intelektualnym, takie jak: wnioskowanie, definiowanie, uzasadnianie własnej opinii, formułowanie z jednej strony pytań, z drugiej – wniosków oraz umiejętność kształtowania, obrony, dyskusji i weryfikowania sądów.

W zakresie **kształtowania postaw** podstawa wskazuje na trwałe znaczenie języków, kultury, tradycji, filozofii i instytucji, wywodzących się z antyku klasycznego, kształtując dzięki temu wrażliwość uczniów, ich empatię i zrozumienie dla kulturowej ciągłości z jednej, a odrębności z drugiej strony oraz ich własne zainteresowania i intelektualno-społeczne potrzeby.

Podstawa programowa kładzie nacisk na aktywny proces nauczania-uczenia się, pomagając uczniom w rozwoju i kształtując umiejętności samodzielnego zdobywania wiedzy, w tym samokształcenia, umiejętności oddzielania informacji prawdziwych od fałszywych, samodzielnego docierania do informacji i ich weryfikowania, rzetelnego korzystania ze źródeł antycznych zarówno w oryginale, jak i przekładzie, krytycznej lektury opracowań i tekstów naukowych oraz popularnonaukowych, jak również stałego pogłębiania wiedzy i motywowania do systematycznego uczenia się.

Podstawa programowa zakłada odwołanie się do szerokiego zakresu treści językowych i kulturowych, co oznacza zastosowanie zróżnicowanych i licznych podejść metodologicznych. Wywodzą się one z tradycji takich dyscyplin naukowych, jak: językoznawstwo, glottodydaktyka, literaturoznawstwo, historia, filozofia, religioznawstwo, historia sztuki, archeologia, nauki prawne i inne. Ta różnorodność metod badawczych (dostosowanych naturalnie do użytku szkolnego) stanowi integralną część nauczania języka łacińskiego i kultury antycznej i wiąże się ze specyfiką nauk o starożytności. Nauki te mają z definicji charakter interdyscyplinarny, łączą bowiem badania nad szerokim zakresem aspektów cywilizacji greckiej i rzymskiej: językami, historią, literaturą, filozofią, sztuką, kulturą materialną, życiem codziennym, prawem, rozwojem nauk i sztuk, socjologią i polityką

w społeczeństwach antycznych. Obecność tak różnorodnych i eklektycznych podejść metodologicznych rozbudza zainteresowania uczniów i pozwala nauczycielowi na kształtowanie indywidualnego podejścia do nauczania, wykorzystując dobór takiej perspektywy i narzędzi badawczych, jakie najlepiej odpowiadają specyfice grupy oraz potrzebom organizacyjnym szkoły.

Nowa podstawa programowa w zakresie języka łacińskiego i kultury antycznej ujęta jest w dwuczęściową strukturę, proponując kształcenie w dwóch zasadniczych zakresach:

- I. Kształcenie językowe.
- II. Kształcenie literackie i kulturowe.

Każda z tych sfer ujęta jest w ramy trójstronnego schematu – wiedzy, umiejętności i kompetencji społecznych.

Kształcenie językowe

Kształcenie w zakresie języka łacińskiego obejmuje szereg aspektów o zarówno teoretycznym, jak i praktycznym charakterze.

Kluczem do kształcenia w zakresie języka łacińskiego i kultury antycznej jest nauka gramatyki. W ujęciu teoretycznym, którego elementy pojawiają się w podstawie programowej, uczy ona rozumienia systemu gramatycznego języka łacińskiego oraz norm poprawności językowej. W ujęciu praktycznym, dzięki nabyciu znajomości fleksji i składni łacińskiej oraz umiejętnościom praktycznego zastosowania poznanych zjawisk, niezbędna jest przy interpretacji tekstów literackich, skomponowanych w języku łacińskim na różnych obszarach na przestrzeni wielu epok, od starożytności po czasy współczesne.

W przypadku edukacji językowej w zakresie języków klasycznych należy podkreślić, że aspekt teoretyczny i praktyczny powinny być komplementarne, ze wskazaniem jednak na przewagę elementu praktycznego. Związane jest to z faktem, że w przypadku języka łacińskiego mamy do czynienia z nauką od podstaw, nie z kontynuacją wcześniejszej edukacji, a także z założeniem, że zasadniczym celem kształcenia w zakresie języka łacińskiego i kultury antycznej jest przygotowanie ucznia do samodzielnej, świadomej i uwzględniającej konteksty kulturowe lektury tekstu z zakresu kanonu kształcenia w jego oryginalnej, łacińskiej formie językowej. Dobra znajomość zasad fleksji i składni łacińskiej stanowi warunek *sine qua non* takiej lektury.

Zakres materiału gramatycznego, ujętego w podstawie programowej, pokrywa większość kluczowych zagadnień z zakresu fleksji i składni języka łacińskiego.

W dziedzinie fleksji obejmuje ona całość deklinacji rzeczowników i przymiotników regularnych wszystkich deklinacji, wybrane rzeczowniki nieregularne, odmianę zaimków, stopniowanie przymiotnika, formy i użycie liczebników oraz przysłówków. Materiał z zakresu fleksji zawiera również koniugację czasowników regularnych, czasownika *esse* oraz

niektórych czasowników nieregularnych w wybranych czasach (*praesens, imperfectum, futurum I, perfectum*) w trybach *indicativus, coniunctivus* i *imperativus* w stronie czynnej oraz biernej, jak również formy bezokoliczników, imiesłówów i rzeczownika odczasownikowego (*gerundium*).

W dziedzinie składni wśród wymaganych podstawą programową zjawisk znajdują się zjawiska z zakresu budowy zdania łacińskiego (szyk i struktura składniowa zdania), wybrane funkcje składniowe i semantyczne rzeczownika oraz charakterystyczne dla języka łacińskiego konstrukcje składniowe, jak również zdania podrzędne i ich typologia.

Podstawa programowa nie narzuca nauczycielowi metod nauczania ani celów szczegółowych kształcenia, gdy chodzi o nauczanie fleksji i składni łacińskiej. Dlatego też umożliwia zarówno pracę przy użyciu sprawdzonych i powszechnie przyjętych metod tradycyjnych, związanych przede wszystkim z nauczaniem przez ćwiczenia i przekład, jak i pracę z językiem łacińskim metodami konwersacyjnymi, zyskującymi coraz większą popularność wśród nauczycieli języków klasycznych.

Znaczącą częścią kształcenia w zakresie języka łacińskiego jest zdobywanie przez uczniów podstaw wiedzy translatologicznej oraz umiejętności poprawnego przekładu tekstu łacińskiego na język polski, zarówno w przypadku tekstów przygotowanych przez nauczyciela, preparowanych i uproszczonych tekstów łacińskich, jak i wyimków z oryginalnego piśmiennictwa łacińskiego – tak prozy, jak i poezji – z okresu od czasów republiki rzymskiej po łacińskie teksty współczesne. W pracy z tekstem podstawa programowa zwraca uwagę na progresję od prostych umiejętności identyfikowania i poprawnego przekładu form gramatycznych oraz posługiwania się słownikami łacińsko-polskimi, przez znajomość technik stosowanych w przekładzie zdania łacińskiego i dłuższych tekstów aż po nabycie umiejętności tworzenia spójnego i zgodnego z polską normą językową przekładu z języka łacińskiego na polski. Ten sam zakres umiejętności bazowych – znajomość form fleksyjnych i konstrukcji składniowych – niezbędny jest dla zdobycia kolejnej umiejętności wskazywanej w podstawie programowej jako znacząca dla ucznia, a mianowicie – rozumienia tekstu łacińskiego w różnych jego formach, zarówno pisemnej, jak i ustnej.

Kanon tekstów

Z umiejętnościami przekładu związana jest zaproponowana przez nową podstawę programową lista kanonicznych tekstów do lektury w języku oryginału. Obejmuje ona teksty z zakresu prozy łacińskiej okresu cycerońskiego, augustowskiego i cesarstwa, łaciny tzw. złotej i srebrnej. Na liście kanonu znajdują się zarówno dzieła należące do wielkiej klasyki kultury europejskiej (pisma Cyserona, Cezara, Liwiusza, Seneki), jak i te, których miejsce kanonie wiąże się przede wszystkim z ich przystępnością czytelniczą i stosunkowo niewielkim poziomem trudności (biografistyka Korneliusza Neposa), jak również interesującą dla ucznia tematyką (mitologiczne opowieści Hyginusa).

Idea kanonu lektur nie zakłada czytania tekstów w nim zaproponowanych w całości w ich oryginalnej łacińskiej formie. Proponowane rozwiązania obejmują zarówno lekturę fragmentów proponowanych dzieł w wersji oryginalnej, nie poddanej interwencjom nauczyciela lub autora/-ów podręcznika, jak i posługiwanie się należącymi do kanonu tekstami przy tworzeniu czytanek, wersji preparowanych, dialogów, ćwiczeń i wszelkich innych przetworzeń, wybranych przez nauczyciela jako podstawa pracy z tekstem łacińskim.

Decyzja o zaproponowaniu kanonu tekstów do lektury w języku łacińskim związana jest z ogromnym bogactwem leksykalnym i stylistycznym łaciny. Mamy do czynienia z językiem, którego dorobek piśmienniczy sięga – jeśli brać pod uwagę inskrypcje – VII/VI w. p.n.e. i rozwija się aż po czasy dzisiejsze (łacina współczesna jako język Kościoła Katolickiego, przekłady literatury na łacinę w XX i XXI wieku, rozwój koncepcji łaciny żywej). Jednocześnie dorobek ten jest ogromnie zróżnicowany także w perspektywie zakresu terytorialnego (zarówno w samej starożytności, jak i w okresach późniejszych), gatunkowego oraz stylistycznego. Ujęcie całokształtu tak różnych zjawisk w ramach szkolnej edukacji w wymiarze 8 godzin tygodniowo w cyklu kształcenia jest niemożliwe, a różnice między poszczególnymi zjawiskami, autorami, epokami i obszarami – często bardzo znaczące.

Znaczenie proponowanego kanonu tekstów wykracza poza jego utylitarną i praktyczną wartość dla nauczania języka. W kanonie tym znalazły się mianowicie teksty, które od początków nowożytnej edukacji stanowiły podstawę nauczania przekładu łacińskiego (Cezar, Nepos) oraz dzieła o szczególnym znaczeniu dla kultury rzymskiej i światowej (Liwiusz, Cyceon, Seneka). W ten sposób propozycje nowej podstawy wpisują się z jednej strony w wielką tradycję nauczania łaciny i kultury antycznej w naszym kraju – tradycję sięgającą *de facto* początków polskiej państwowości. Z drugiej zaś pozwalają w sposób naturalny połączyć dwa główne aspekty nauczania łaciny, na które zwraca uwagę nowa podstawa, a więc kształcenie językowe i kształcenie w zakresie kultury i literatury antycznej.

Kształcenie literackie i kulturowe

W przypadku języka łacińskiego i kultury antycznej już sama nazwa przedmiotu wyraźnie sugeruje dwuczłonowość i dwutorowość edukacji w jego zakresie. Kształcenie literackie i kulturowe jest niezbędną częścią edukacji w zakresie przedmiotu i koniecznym jest, by treści z zakresu kształcenia językowego były z nim zintegrowane, jako że rozumienie i poprawny przekład tekstu łacińskiego związane są nieodłącznie ze znajomością kontekstów kulturowych, historycznych, politycznych, prawnych, mitologicznych i wielu innych, zakorzenionych w cywilizacji starożytnej Grecji i Rzymu.

Autorzy nowej podstawy programowej zdecydowali się, w odróżnieniu od poprzedniej, na przedstawienie listy kluczowych zjawisk z zakresu kultury i cywilizacji antycznej, które powinny stanowić część edukacji w zakresie przedmiotu. Lista ta jest obszerna i obejmuje, w swej części poświęconej starożytności, zakres czasowy od wieku IX/VIII p.n.e. (powstanie *Iliady* i *Odysei*) po wiek IV n.e. (upadek Cesarstwa Rzymskiego). W swej części odnoszącej się do obecności tradycji antycznej w kulturze epok późniejszych proponowany w postawie

materiał sięga od średniowiecza aż po czasy współczesne. Zagadnienia obejmują liczne i zróżnicowane zjawiska z zakresu nauk o starożytności: historię polityczną, społeczną i gospodarczą, rozwój literatury i jej główne zjawiska w Grecji i Rzymie, historię życia codziennego, wojskowość, sztukę, architekturę i archeologię, mitologię, filozofię oraz elementy innych zjawisk kulturowych. Towarzyszą im zjawiska z zakresu recepcji tradycji antycznej w kulturze epok późniejszych w Polsce, Europie i na świecie.

Wybór zagadnień z zakresu kultury antycznej zamieszczonych w podstawie programowej uwzględnia te, które odegrały szczególną rolę zarówno w rozwoju cywilizacji greckiej i rzymskiej, jak i późniejszych fenomenów kulturowych świata. Ich dobór ma jednak nie tylko *stricte* pragmatyczny charakter. Zjawiska, postacie i dzieła, uwzględnione w proponowanej liście, dobrane zostały także pod kątem ich roli w kształtowaniu postaw i zainteresowań uczniów. Kultura antyczna zawsze traktowana była jako bezcenne repozytorium przykładów, modeli i wzorców, do których na różne sposoby, od ich afirmacji i naśladowania aż po polemikę i odrzucenie, odnosiły się epoki późniejsze. Grecka filozofia, rzymska myśl polityczna, literatura i sztuka antyczna i inne zjawiska, związane z cywilizacją starożytnej Grecji i Rzymu, stanowiły i stanowią niewyczerpany zasób inspiracji i pożywki dla myśli i idei. W przypadku uczniów szkoły ponadpodstawowej, a więc młodzieży w wieku, w którym ciekawość świata i poszukiwanie w nim własnej drogi stanowią jedną z najważniejszych motywacji poznawczych, uzyskanie świadomości znaczenia tej tradycji, a także zmierzenie się z nią i wypracowanie, w toku nauki i autorefleksji, własnego do niej stosunku, jest szczególnie istotne. Przez kontakt z dziedzictwem antyku i wejście z nim w interakcję, czy to afirmującą, czy krytyczną, pozwala uczniom szukać własnego dziedzictwa w przeszłości, wykształcić w sobie, dzięki zauważeniu obecności antyku w epokach późniejszych, poczucie tożsamości i ciągłości kultury oraz docenić uniwersalne przesłanie tekstów antycznych. Edukacja w dziedzinie kultury antycznej pozwala z jednej strony na zbudzenie w uczniach szacunku wobec dziedzictwa intelektualnego epok wcześniejszych i zrozumienia dla kulturalnych różnic między czasami Grecji i Rzymu a naszymi, z drugiej – na samodzielną, krytyczną refleksję nad antycznym dziedzictwem.

Zakres zapisanej w nowej postawie programowej wiedzy kulturowej, bogaty i szczegółowo opisany, nie powinien być traktowany jako lista tematów, niezbędnych do omówienia w dużych szczegółach i w oderwaniu od nauki fenomenów językowych. Nie precyzując metod nauczania ani podejścia metodologicznego do proponowanych tematów, podstawa wyznacza jedynie zakres materiału, dookreślając w ten sposób zakres wiedzy kulturowej, której znajomość i umiejętność rozwiązywania związanych z nią zadań jest niezbędna.

Realizacja treści programowych, związanych z zagadnieniami z zakresu kultury i cywilizacji antycznej, pozostaje w gestii autorów programów nauczania i podręczników oraz samych nauczycieli. Kwestią kluczową pozostaje powiązanie tych zagadnień z kształceniem językowym, w postaci uwzględnienia treści kulturowych w czytanych tekstach oryginalnych, ćwiczeniach językowych oraz w prezentacji kontekstów kulturowych dla materiału językowego.

Kształtowanie umiejętności tekstotwórczych w mowie i piśmie

Znaczącą częścią kształcenia w zakresie języka łacińskiego i kultury antycznej jest również formułowanie wypowiedzi i kształcenie umiejętności tekstotwórczych, zarówno w mowie, jak i w piśmie.

Każda z trzech kluczowych kompetencji w tym zakresie – mówienie, pisanie i słuchanie – ma swoje miejsce w kształceniu w zakresie języka łacińskiego i kultury antycznej. Jakkolwiek, inaczej niż w przypadku języków nowożytnych, w przypadku nauczania łaciny mniejszą rolę odgrywają ćwiczenia poprawnej wymowy i akcentu – związane jest to, oczywiście, z konwencjonalnością przyjętych w polskiej edukacji systemów wymowy łacińskiej – także i w przypadku tego języka kluczowa jest poprawność językowa w mowie i w piśmie. W kontekście nauczania języka łacińskiego i kultury antycznej wiedza o poprawnym, starannym, dostosowanym do sytuacji komunikacyjnej i kontekstu, skutecznym formułowaniu tekstów zarówno w mowie, jak i w piśmie, związana jest w sposób szczególny z ogromnymi tradycjami retoryki greckiej i rzymskiej. Elementy kształcenia retorycznego były podstawą pracy z uczniem już od czasów starożytnych, mają także swoje miejsce we współczesnej szkolnej edukacji.

W przypadku nauczania języka łacińskiego i kultury antycznej zdobywanie kompetencji tekstotwórczych ma charakter dwutorowy.

Z jednej strony, dotyczy posługiwania się w piśmie i mowie językiem łacińskim – od poprawnej wymowy w obrębie przyjętej konwencji (tradycyjna, kościelna, *pronuntiatio restituta* – wybór pozostaje w gestii nauczyciela), przez słuchanie aż po tworzenie tekstu mówionego i pisanego w języku łacińskim. Zakres kształtowania tych umiejętności w języku łacińskim nie jest w żaden sposób określony w podstawie programowej – decyzja ta pozostaje do dyspozycji autorów programów nauczania oraz podręczników, jak również samych nauczycieli.

Z drugiej strony kompetencje związane z tworzeniem wypowiedzi dotyczą posługiwania się językiem polskim. Zakres tego rodzaju wypowiedzi jest szeroki, od krótkich tekstów pisanych i ustnych, przez przekłady ustne i pisemne, prezentacje, udział w dyskusjach podczas lekcji, argumentowanie własnych poglądów, wypowiedzi na temat zjawisk z zakresu kultury itd. W tym przypadku rozwój tego rodzaju kompetencji jest analogiczny, jak w przypadku języka ojczystego. Uczeń powinien więc zyskać świadomość związków między opisem w języku a rzeczywistością (w tym kwestii precyzji, staranności i adekwatności języka do opisywanych zjawisk), technik kompozycyjnych wypowiedzi ustnej i pisemnej, a także – potencjału społecznego wypowiedzi (wpływ na innych, umiejętność dostrzegania manipulacji). Dodatkowo, ze względu na specyfikę przedmiotu, wiedza i umiejętności z zakresu tworzenia tekstu powinny, w przypadku języka łacińskiego i kultury antycznej, ząbieć się z kompetencjami przekładowymi i podstawami wiedzy translatologicznej. Uczeń powinien w trakcie swojej edukacji, zetknąć się z kluczowymi pytaniami, związanymi z problematyką tłumaczeniową, takimi jak znaczenie kompetencji w obu językach dla tłumaczenia,

problematyka stylistyki przekładu i doboru odpowiedniego stylu do tłumaczonego tekstu, kwestia typów przekładu, różnice między przekładem a adaptacją, rola tłumaczenia w komunikacji międzykulturowej jak również zagrożenia nadmiernymi uproszczeniami, przekłamaniami i manipulacją w tłumaczeniu.

Rola samokształcenia

Jednym z kluczowych zadań szkoły w zmieniającym się świecie jest przygotowanie uczniów do dalszego, samodzielnego zdobywania wiedzy. Nie da się tego osiągnąć bez skupienia się na wypracowaniu technik uczenia się w sposób odchodzący od encyklopedyzmu, z naciskiem na samodzielność myślenia oraz umiejętności oceniania użyteczności i prawdziwości przekazywanych informacji.

Nie oznacza to, że należy całkowicie odejść od nauki pamięciowej – w przypadku nauczania języka obcego, w tym także języków klasycznych, opanowanie zestawu reguł i paradygmatów gramatycznych jest niezbędne. Chodzi raczej o położenie nacisku na kształtowanie u uczniów sprawności intelektualnej, pomoc w rozwijaniu zainteresowań oraz rozbudzanie automotywacji do dalszego rozwoju i doskonalenia w perspektywie całego dalszego życia. Samokształcenie jest działalnością o charakterze twórczym, z jednej strony pozwalającą realizować wewnętrzną potrzebę rozwoju, z drugiej – dającą szansę dostosowania się do zmieniających się okoliczności życia, pracy i działania. Przedmiot o charakterze ogólnohumanistycznym, jakim niewątpliwie jest język łaciński i kultura antyczna, daje duże możliwości w zakresie kształtowania niezbędnych dla samokształcenia postaw i umiejętności, takich jak poznawcza ciekawość, świadomość własnej niewiedzy i konieczności ciągłego pogłębiania wiedzy już posiadanej, umiejętność krytycznego myślenia, weryfikacji informacji i oceny ich prawdziwości, zdobywania podstaw metody naukowej i racjonalnego oglądu świata.

Podsumowanie

Sercem koncepcji podstawy programowej z języka łacińskiego i kultury antycznej była chęć dwójakiego ukształtowania założeń edukacji klasycznej w polskiej szkole ponadpodstawowej. Z jednej strony ważne było zaspokojenie potrzeby precyzyjnego określenia, jakie zagadnienia z niezwykle szerokiego repozytorium kultury antycznej Grecji i Rzymu stanowią kanon wiedzy uczniów szkoły ponadpodstawowej, z drugiej – twórcom podstawy przyświecała chęć uszanowania dziedzictwa polskiej edukacji klasycznej, której częścią jest różnorodność metod i podejść dydaktycznych.

Kluczowa w realizacji podstawy programowej pozostaje korelacja treści z zakresu języka z tymi odnoszącymi się do kultury, tak, by oba te aspekty tradycji antycznej, połączone w całość, dawały uczniowi zintegrowaną wiedzę, pozwalającą poprawnie odczytywać i interpretować fenomeny kultury grecko-rzymskiej i ślady jej obecności w czasach późniejszych. Bardzo ważna jest także korelacja międzyprzedmiotowa. Elementy nauk o starożytności znajdują się w podstawach programowych i programach nauczania wielu przedmiotów (jak język polski i historia, ale także, w postaci historii nauki, np. w matematyce

czy fizyce). Wypracowanie metod współpracy i wprowadzanie korelacji między tymi przedmiotami ma ogromne znaczenie także dlatego, że dodatkowo pozwala podkreślić uniwersalność i ogólnokulturowe znaczenie języka łacińskiego i kultury antycznej jako jednej z podstaw tradycji polskiej, europejskiej i światowej. Zauważenie tego faktu i związane z nim poszerzenie edukacji klasycznej, obecnej dziś w stanowczo zbyt małej ilości szkół ponadpodstawowych w naszym kraju, byłoby niezwykle cenne dla kolejnych prowadzonych przez szkołę w dorosłe życie pokoleń.

